

แผนพัฒนาท้องถิ่น : หลักการ วิธีการ และกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

Local Development Plan : Principle, Method and Process of Sustainable Local Development

นพพล อินทรีย์, ปาณิสรา นาเลิศ,

ธีรพล เขียวเหลือง และ โชติ บดีรัฐ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Nopphon Insee, Panisara Nalert,

Teerapol Khiawlueng and Chot Bodeerat

Pibulsongkram Rajabhat University, Thailand

Corresponding Author, E-Mail: nopphon-phon@hotmail.com

บทคัดย่อ

แผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ของคนในชุมชน การแก้ไขปัญหาของชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ดังนั้นบทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักการ วิธีการ และกระบวนการในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน พบว่า หลักการ วิธีการ และกระบวนการในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ควรดำเนินการตามขั้นตอน 9 ขั้นตอนสู่การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น คือ 1) การสร้างวิทยากรการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น 2) เวทีการสร้างความรู้ความเข้าใจของทีมงานวิทยากร 3) การวิเคราะห์ข้อมูลเรียนรู้ตนเองและชุมชน 4) การวิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูลชุมชน 5) การยกร่างแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น กำหนดเป้าหมายและทิศทางการพัฒนา 6) การกำหนดแผนงานโครงการพัฒนาชุมชน 7) การประชาสัมพันธ์หรือประชาคมแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น 8) การปฏิบัติตามแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และ 9) การติดตามประเมินผลแบบเสริมพลังและสรุปบทเรียน

คำสำคัญ : แผนพัฒนาท้องถิ่น; หลักการ วิธีการ และกระบวนการ; การพัฒนาท้องถิ่น

Abstracts

The local development plan was the tool for building the learning of the people in the community and solving the problems of the community with the process of the people participation in the community as the key of the local development. The objective of this journal was to study the principle, method and process in making the local development plan for the sustainable local development. It was found that the principle, method and process in making the local development plan should manage in 9 steps for making the local development

* วันที่รับบทความ : 28 ตุลาคม 2565; วันที่แก้ไขบทความ 8 ธันวาคม 2565; วันที่ตอบรับบทความ : 9 ธันวาคม 2565

Received: October 28, 2022; Revised: December 8, 2022; Accepted: December 9, 2022

plan: 1) coaching the trainers for making the local development plan, 2) the forum for making the understanding of trainers, 3) analyzing the data in learning of themselves and the community, 4) the analysis and synthesis of the community data, 5) drafting the local development plan, 6) specifying the plans and projects for the community development, 7) the public hearing for the local development plan, 8) following the local development plan, and 9) evaluating and summarizing the lessons.

Keywords: Local Development Plan; Principle Method and Process; Local Development

บทนำ

ในยุคโลกาภิวัตน์ปัญหาต่าง ๆ มีความสลับซับซ้อน และเปลี่ยนแปลงรวดเร็วยิ่งขึ้นการแก้ปัญหาจำเป็นต้องมีความรอบคอบโดยคำนึงถึงผลกระทบอย่างรอบด้าน มีความรอบรู้และอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่าย จะต้องสร้างการเรียนรู้ร่วมกันตั้งแต่กระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อทุกคนยอมรับซึ่งกันและกัน การรวมตัวของประชาชนที่หลากหลายทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นความรู้ และเชื่อมประสบการณ์อย่างกว้างขวาง เป็นการเสริมพลังซึ่งกันและกัน สร้างโอกาสให้ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนฐานรากให้ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิ หน้าที่และบทบาทในการจัดการทรัพยากรสาธารณะมากขึ้น ทำให้ท้องถิ่นเข้มแข็ง เกิดการประสานงานงบประมาณระหว่างองค์กรต่าง ๆ ทั้งในแนวราบกับท้องถิ่นหน่วยงานอื่นๆ และในแนวดิ่งกับส่วนกลาง (กัลยารัตน์ อธิระธนชัยกุล, 2562 : 65) การให้ความสำคัญในการส่งเสริมการบริหารจัดการชุมชน โดยใช้กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เป็นเครื่องมือในการสร้างการเรียนรู้ของคนในชุมชน การแก้ไขปัญหาของชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนสิ่งสำคัญของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่จะสามารถทำงานกับประชาชนได้อย่างถูกต้องและทำให้งานมีประสิทธิภาพ อันประกอบด้วยแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในระดับการปฏิบัติ (โกวิทย์ พวงงาม, 2562 : 76) ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยยึดหลักของการมีส่วนร่วมที่ว่า ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจวางแผนงาน การปฏิบัติการและร่วมบำรุงรักษา
2. การช่วยเหลือตนเอง เป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยึดเป็นหลักที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ต้องพัฒนาให้ประชาชนในท้องถิ่นพึ่งตนเองได้มากขึ้น โดยมีรัฐคอยให้การช่วยเหลือสนับสนุน ในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน ตามโอกาสและหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม
3. ความคิดริเริ่มของประชาชน ในการทำงานกับประชาชน ต้องยึดหลักการที่ว่าความคิดริเริ่มต้องมาจากประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งต้องใช้วิถีแห่งประชาธิปไตยและหาโอกาสกระตุ้นให้การศึกษาให้ประชาชนเกิดความคิด และแสดงออกซึ่งความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น หมู่บ้าน ตำบล
4. ความต้องการของชุมชน การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต้องให้ประชาชนและองค์กรประชาชนคิดและตัดสินใจบนพื้นฐานความต้องการของท้องถิ่นเอง เพื่อให้เกิดความคิดที่ว่างงานเป็นของประชาชนและจะช่วยกันดูแลรักษาต่อไป

5. การศึกษาภาคชีวิต การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นถือเป็นกระบวนการให้การศึกษาภาคชีวิตแก่ประชาชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคน พัฒนาท้องถิ่น การให้การศึกษาต้องให้การศึกษาอย่างต่อเนื่องกันไป ครอบคลุมทั้งบุคคลยังดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน

ดังนั้นการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืนนั้นต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นซึ่งจะเป็นหลักการ วิธีการ และกระบวนการในการกำหนดอนาคตและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน โดยเกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกันจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นขึ้นมา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง ให้เป็นไปตามที่ความต้องการและสามารถแก้ปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมกำหนดแนวทางและทำกิจกรรมการพัฒนาร่วมกัน ยึดหลักการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพิงภายนอก คำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญาวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก

การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นมีหลักพื้นฐานดั้งเดิมว่าเป็นกระบวนการให้การศึกษา (Education Process) แก่ประชาชนเพื่อพัฒนาความรู้ ความคิด ให้มีความสามารถพึ่งตนเองได้ (Self-Reliance) หรือช่วยตนเองได้ (Self-Help) ทั้งในการคิดตัดสินใจและดำเนินการแก้ปัญหาตนเอง ตลอดจนตอบสนองความต้องการของตนเองและส่วนรวมด้วยกระบวนการกลุ่ม (Group Process) กับกระบวนการกระตุ้น จิตสำนึก (Consciousness Process) ดังนั้น การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจึงเป็นการพัฒนามนุษย์ให้ครบถ้วนถึงความพร้อมทุกด้าน เพื่อจัดการกับปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จึงกล่าวได้ว่าการดำเนินงานพัฒนาชุมชนเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน และต้องการผู้ปฏิบัติงานที่มีสมรรถภาพ (Competence) ซึ่งจะต้องใช้ความเป็นทั้งศาสตร์ (วิชาการ) และเป็นทั้งศิลปะ (ปฏิบัติการ) (โกวิทย์ พวงงาม, 2562 : 76) ดังนี้

1. คนมีความสำคัญมากที่สุด (Man is a Most Important) การพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในศักยภาพหรือพลังความสามารถของคน เพราะการดำรงอยู่หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือการเสื่อมถอยของชุมชน ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ จึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาด้วย การพัฒนาคนให้มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองและชุมชน ร่วมกันสร้างมาตรฐานในการดำรงชีวิตหรือมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเอง

2. การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นหัวใจของงานพัฒนาชุมชน โดยยึดหลักของการมีส่วนร่วมที่ว่า ประชาชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนนั้นเป็นของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชนนั่นเอง

3. การช่วยเหลือตนเอง (Aided Self-Help) เป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยึดเป็นหลักที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ต้องพัฒนาให้ประชาชน พึ่งตนเองได้มากขึ้น โดยมีรัฐคอยให้การช่วยเหลือสนับสนุนในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชนตามโอกาสและหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม

4. การพึ่งตนเอง (Self-Reliance) จากความเชื่อในศักยภาพและพลังความสามารถของชุมชน แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนจึงเชื่อมั่นว่าการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนนั้น ทำให้คนสามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง สามารถสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

5. ความคิดริเริ่มของประชาชน (Initiative) ในการทำงานกับประชาชนต้องยึดหลักการที่ว่า ความคิดริเริ่มต้องมาจากประชาชน ซึ่งต้องใช้วิธีแห่งประชาธิปไตยและหาโอกาสกระตุ้นให้การศึกษาให้ประชาชนเกิดความคิด และแสดงออกซึ่งความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้าน ตำบล เป็นแนวความคิดที่เชื่อมั่นในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการศึกษาวิเคราะห์ปัญหา จัดทำแผนและโครงการไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือหน่วยงานนอกชุมชน การดำเนินงานพัฒนาในขั้นตอนต่างๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้ริเริ่มและรับผิดชอบ หน่วยงานนอกชุมชนอื่นๆ เป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้นแนวความคิดดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษาแก่คนในชุมชนจนมีความรู้ความสามารถ ในระดับที่เรียกว่า "คิดเป็น ทำเป็น" จนสามารถที่จะค้นหาปัญหา วิเคราะห์ปัญหา กำหนดวิธีการแก้ไขปัญหา และดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

6. ความต้องการของชุมชน (Felt-Needs) การพัฒนาชุมชนต้องให้ประชาชนและองค์กรประชาชนคิดและตัดสินใจบนพื้นฐานความต้องการของชุมชนเองเพื่อให้เกิดความคิดที่ว่างงานเป็นของประชาชนและจะช่วยกันดูแลรักษาต่อไป

7. การใช้ทรัพยากรในชุมชน (Community Natural Resources Utiliz) ผลประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนโดยอ้อมเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้น จึงต้องใช้ทรัพยากรต่างๆ ของชุมชนเช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ ทุนทางสังคม และทรัพยากรต่างๆ ไม่พึ่งพาชุมชนอื่นๆ ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง เพราะแต่ละชุมชนต่างก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเช่นเดียวกัน

8. ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล (Community and Government Capaciv) การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้ดำเนินการโดยคนและทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญเพราะรัฐบาลมีขีดความสามารถจำกัด ทั้งด้านบุคลากร งบประมาณและระบบการบริหารส่วนชุมชนก็มีขีดจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของคน และทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาไม่เพียงพอ ดังนั้น การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล กล่าวคือ ชุมชนที่มีความพร้อมมากก็พึ่งตนเองให้มาก ชุมชนที่มีความพร้อมน้อย รัฐก็ให้การสนับสนุนมากขึ้น ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐนี้จะต้องได้สัดส่วนและสอดคล้องซึ่งกันและกัน

9. การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน (Co-Operations Between Government with People) การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ต้องเกิดจากการร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลและประชาชนไม่ปล่อยให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว เพราะทั้งรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างก็มีข้อจำกัด ไม่

สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้เต็มที่ดังกล่าวนำมาแล้ว การร่วมมือระหว่างรัฐบาลและประชาชนนี้ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือตัวเอง การใช้ทรัพยากรในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน และการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐบาลอย่างเหมาะสมเป็นสำคัญ

10. การพัฒนาแบบบูรณาการ (Integrated Development) การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมๆ กันหลายๆ ด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องสอดคล้องและเป็นแนวทางเดียวกันเพื่อการประหยัดแรงงานงบประมาณ และเวลาที่ใช้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องประสานงานกับคน หน่วยงาน องค์กรต่างๆ และงบประมาณจึงจะประสบความสำเร็จ

11. ความสมดุลในการพัฒนา (Development as Equality) การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมกันทุกด้าน ไม่มุ่งในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะเพราะทุกกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาด้วย เช่น ความสมดุลระหว่างการพัฒนาคนกับสิ่งแวดล้อม ความสมดุลระหว่างสิ่งที่เป็กรูปธรรมกับนามธรรม ความสมดุลระหว่างพัฒนาวัตถุกับการพัฒนาจิตใจของคน ความสมดุลระหว่างเพศและวัย ความสมดุลระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาสากล เป็นต้น

12. การพัฒนาชุมชนเป็นการศึกษาภาคชีวิต (Lifelong Education) คือมีลักษณะเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิตเป็นการให้การศึกษาที่เน้นให้รู้จักตัวเอง รู้จักโลก และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับสรรพสิ่งทั้งที่เป็นมนุษย์ ธรรมชาติ หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ อันก่อให้เกิดปัญหา เพื่อปรับสภาพความเป็นอยู่ให้สอดคล้องสมดุล การศึกษาภาคชีวิตเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ซึ่งจะทำให้มีความสามารถปรับตัวอยู่ในชุมชนและสังคมได้อย่างเป็นสุขตามอัตภาพ การนำเสนอแนวคิดการศึกษาภาคชีวิต (Lifelong Education) เป็นผลจากรายงานขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ที่ได้นำเสนอไว้ว่า "มนุษย์แต่ละคนจะต้องอยู่ในภาวะแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของเขา ฉะนั้นแนวความคิดของการศึกษาภาคชีวิตจึงเปรียบเหมือนกุญแจดอกสำคัญของสังคมแห่งการเรียนรู้" ดังนั้นการพัฒนาชุมชนที่เป็นกระบวนการเรียนรู้พื้นฐานของการทำความเข้าใจชีวิต จึงนับได้ว่าเป็นการศึกษาภาคชีวิต และเป็นการศึกษาที่มีความต่อเนื่องกันไปตราบเท่าอายุขัยของบุคคล นั้นแสดงว่า การพัฒนาชุมชนนั้นจะมีไม่สิ้นสุด แต่หมุนเวียนเปลี่ยนไปตามความต้องการ และสถานการณ์ของชุมชน

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลง การสร้างสรรค์ปรับปรุงอย่างมีกระบวนการ (Process) และเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีโครงสร้างและแบบแผน (Planned and Structured Change) หรือมีการกำหนดทิศทางเป้าหมายที่แน่นอน (Ultimate Goal) ที่อาจเป็นไปได้ทั้งการกระทำของภาครัฐและภาคเอกชน หรือเป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับเอกชน ทั้งนี้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตด้านต่างๆ ให้ดีขึ้น เช่น เศรษฐกิจ การศึกษาเรียนรู้ สุขภาพอนามัย วัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อให้มีความสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ ในขณะเดียวกันยังอาจหมายถึงการเรียนรู้และการดำรงไว้ซึ่งทุนทางสังคม

(Social Capital) ที่ชุมชนมีมาแต่ดั้งเดิม คือ ภูมิปัญญาละบานบนิเวศ ความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรมประเพณี ขนบธรรมเนียม ขาดิพนธ์ ศาสนา และภาษาอีกด้วย

แผนพัฒนาท้องถิ่น

นับแต่ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นต้นมา บทบาท อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น โดยกำหนด กรอบความเป็นอิสระในการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนและความเป็นอิสระในการกำหนด นโยบายการปกครอง การบริหาร การบริหารงานบุคคล การเงินและการคลัง และมีอำนาจหน้าที่ของตนเอง โดยเฉพาะนอกจากนี้พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น พ.ศ.2542 ได้บัญญัติให้มืองค์กรรับผิดชอบในการจัดทำแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นคือ คณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและกำหนดหน้าที่ของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการให้บริการสาธารณะที่จำเป็นแก่ท้องถิ่น ทำให้เห็นได้ว่า มีการกำหนดตัวบท กฎหมายและกลไกทางกฎหมายเพื่อให้การกระจายอำนาจเป็นไปอย่างโปร่งใสและสามารถถูกตรวจสอบจาก ประชาชนและองค์กรต่าง ๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ดังนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยุคหลังรัฐธรรมนูญ ฉบับปัจจุบันประกาศใช้ จึงมีบทบาท อำนาจหน้าที่อย่างกว้างขวาง โดยมีเพียงจะมีหน้าที่ในการให้บริการ สาธารณะพื้นฐานแก่ประชาชนในท้องถิ่นเท่านั้นแต่ยังขยายบทบาท หน้าที่ออกไปรวมถึงการพัฒนาคุณภาพ ชีวิต และการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นด้วย และเป็นองค์กรที่เปิดให้ประชาคมท้องถิ่นมีส่วนร่วม ในการบริหารและการตรวจสอบการปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น (กรมส่งเสริมการ ปกครองท้องถิ่น, 2552 : 74)

การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในปัจจุบันนี้ไม่สามารถที่จะดำเนินการได้โดยเพียง ลำพัง เพราะการดำเนินการนั้นจะต้องสอดคล้องและตรงกับความต้องการของประชาชนดังนั้นองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น จะต้องมีการวางแผนในการดำเนินงาน ซึ่งปัจจุบันนี้ได้มีการใช้แผนพัฒนาท้องถิ่น เป็นเครื่องมือที่ ช่วยในการสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของแต่ละ ท้องถิ่นได้ นอกจากนี้ยังทำให้ปัญหาและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นได้รับการตอบสนองอย่าง สอดคล้องตรงกับปัญหาและความต้องการ อีกทั้งยังเป็นการบริหารทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิด ประโยชน์สูงสุดการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นเป็นกระบวนการกำหนด การใช้ทรัพยากรขององค์กร โดยกำหนด กิจกรรมต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้าให้บรรลุภารกิจ วัตถุประสงค์ นโยบายและเป้าหมาย โดยเป้าหมายขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น จะเกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชนในท้องถิ่นในอนาคต การกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่น จึงจำเป็นต้องกำหนดวิสัยทัศน์และแปลงมาสู่การปฏิบัติ ดังนั้น ระเบียบ กระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2548 จึงได้กำหนดให้

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำแผนพัฒนาไว้ 2 ประเภท คือ แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา ซึ่งมีลักษณะเป็นแผนระยะยาวและแผนพัฒนาท้องถิ่น เป็นแผนพัฒนาแบบหมุนเวียนที่ต้องมีการทบทวนและจัดทำทุกปี ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการการจัดทำงบประมาณรายจ่ายประจำปี ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นปกครองส่วนท้องถิ่น (โกวิทย์ พวงงาม, 2550 : 76)

แผนพัฒนาท้องถิ่นจึงถือเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2548 กำหนดรายละเอียดของกระบวนการแผนพัฒนาท้องถิ่นตั้งแต่การจัดทำ การนำไปสู่การปฏิบัติ และการติดตามประเมินผล โดยการกำหนดวิสัยทัศน์ ประเด็นยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัด ค่าเป้าหมาย กลยุทธ์ โดยสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัด แผนพัฒนาอำเภอ แผนพัฒนาตำบล แผนพัฒนาหมู่บ้านหรือแผนชุมชน อันมีลักษณะเป็นการกำหนดรายละเอียดแผนงาน โครงการพัฒนา ที่จัดทำขึ้นสำหรับปีงบประมาณแต่ละปี ซึ่งมีความต่อเนื่องและเป็นแผนก้าวหน้า แผนพัฒนาท้องถิ่นจึงมีลักษณะเป็นเอกสารที่แสดงความสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา แสดงแนวทางการพัฒนาและวัตถุประสงค์ของการพัฒนาที่ชัดเจน และมีลักษณะเฉพาะตัวที่จะดำเนินการให้เกิดผลเป็นเอกสารที่แสดงโครงการ/กิจกรรมการพัฒนาที่จะดำเนินการจัดทำบริการสาธารณะ และกิจกรรมสาธารณะ ตามที่กำหนดในปีนั้นเป็นเอกสารที่แสดงความเชื่อมโยงระหว่างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากับงบประมาณรายจ่ายประจำปี (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2552 : 74)

กล่าวโดย แผนพัฒนายุทธศาสตร์การพัฒนาและแผนพัฒนาท้องถิ่น มีความเชื่อมโยงและเกี่ยวเนื่องกันโดยแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเป็นเสมือนแผนตั้งต้น ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งต้องทำเป็นอันดับแรก เพราะเป็นเสมือนกรอบทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นในระยะยาว โดยมีวิสัยทัศน์ ที่แสดงถึงเป้าหมายการพัฒนาท้องถิ่นตามระยะเวลาที่กำหนด เช่น กำหนดไว้เป็นแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา ระยะ 5 ปี หมายความว่า ในอีก 5 ปีข้างหน้าการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะไปสู่วิสัยทัศน์ที่วางไว้ให้ได้ ส่วนแผนพัฒนาท้องถิ่น จะเป็นแผนที่แสดงรายละเอียดที่ประกอบด้วยโครงการ/กิจกรรม วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และงบประมาณที่จะดำเนินการ ซึ่งความสำเร็จของแผนพัฒนาท้องถิ่น จะเป็นสิ่งสะท้อนให้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนابرลุเป้าหมายไปด้วย ดังนั้น โครงการ/กิจกรรมในแผนพัฒนาท้องถิ่น จึงเป็นโครงการ/กิจกรรมที่กำหนดไว้ในแต่ละยุทธศาสตร์ตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา

วิเคราะห์หลักการ วิธีการ และกระบวนการในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเป็นวิธีการที่ต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำมากที่สุด โดยใช้วิธีการจัดทำประชาคมหรือประชาพิจารณ์ ซึ่งการจัดทำแผนพัฒนามีหลักการสำคัญ คือ เพื่อให้ชาวบ้านซึ่งเป็นเจ้าของชุมชนได้กำหนดอนาคตของชุมชนตนเอง เพื่อให้เกิดกระบวนการในการจัดการชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกัน เพิ่มคุณค่าทางสังคม และทุนทางเศรษฐกิจ เพื่อนำไปสู่การวางแผนพัฒนา และการแก้ไขปัญหาและชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้มีเป้าหมาย แนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาให้คนในชุมชนอยู่ดีมีสุข เพื่อให้ชุมชนได้มีแผนรองรับการสนับสนุนจากภายนอกได้อย่างครอบคลุมสมบูรณ์ ดังนั้นคณะผู้เขียนจึงวิเคราะห์หลักการ วิธีการ และกระบวนการในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2552 : 74) การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจะเป็นเครื่องมือที่ก่อให้เกิดประโยชน์ให้กับชุมชน และประชาชนในชุมชนได้ ดังนี้ คนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน คนในชุมชนได้เห็นข้อเด่น ข้อดี โอกาสและข้อจำกัดของชุมชนในการพัฒนามีเป้าหมาย คนในชุมชนมีช่องทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างเหมาะสมและครอบคลุม คนในชุมชนสามารถกำหนดกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน และลงมือทำงานร่วมกันได้ ทำให้คนในชุมชนสามารถคิดเป็นและกล้าที่จะตัดสินใจด้วยตนเองได้ ชุมชนสามารถวางแผนจัดการกับทรัพยากรหรือทุนในชุมชนทั้งทุนบุคคลและทุนสังคมที่มีอยู่ได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพชุมชน คนในชุมชนสามารถรับผลประโยชน์ร่วมกันได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ความร่วมมือกันของคนในชุมชนจะก่อให้เกิดทัศนคติที่ดี เอื้ออาทรต่อกันได้ ปลุกฝังทัศนคติ ค่านิยมที่ดีให้กับลูกหลาน และถ่ายทอดสืบต่อกันได้ และสามารถภาคีแนวร่วมในการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยเฉพาะภาคท้องถิ่นและภูมิภาค ได้อย่างประสานประโยชน์ร่วมกัน (สำนักสนับสนุนสภาพองค์กรชุมชน, 2559 : 65) ควรดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ คือ

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างวิทยากรการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยการเตรียมทีมวิทยากรที่หลากหลายอาชีพประกอบไปด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนปราชญ์ชาวบ้าน พระ อบต. เทศบาล ปกครอง ตำรวจ สาธารณสุข เกษตรกร นักพัฒนาชุมชน กศน. ประมง ปศุสัตว์ ผู้แทนกลุ่ม องค์กรชุมชน เพื่อให้ทีมวิทยากรเป็นผู้เผยแพร่แนวคิด ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการจัดกระบวนการแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมรวมถึงประเด็นการเรียนรู้ ควรดำเนินการดังนี้

- 1) เป้าหมายของการทำงานเพื่อชุมชนและความสำคัญของประชาชนทุกคนในการทำงานเพื่อชุมชน
- 2) สถานการณ์ของชุมชน
- 3) สถานการณ์การทำงานจากภาครัฐ ได้แก่ การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบันหรือที่เกี่ยวข้อง
- 4) แนวคิดการจัดกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 2 เวทีการสร้างความเข้าใจของทีมงาน เป็นเวทีที่จุดประกายความคิด กระตุ้นให้เกิดความในใจที่จะทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและสร้างความร่วมมือในการทำงานร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน ควรดำเนินการดังนี้

1) เตรียมทีมงานกระบวนการ โดยค้นหาบุคคลที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมาย จากหลากหลายหน่วยงาน องค์กร เครือข่าย โดยจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถและเข้าใจในกระบวนการจัดทำแผนชุมชน เป็นผู้มีประสบการณ์ในการเป็นวิทยากรแผนชุมชนรู้เทคนิคการจัดเวทีกระบวนการจัดทำแผนชุมชน

2) ออกแบบการเปิดเวทีในแต่ละขั้นตอนด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา ขั้นตอนกระบวนการ และเทคนิคที่ใช้รวมทั้งวิทยากรหลัก และวิทยากรผู้ช่วย

3) ซักซ้อมแนวคิด กระบวนการ เทคนิค วิธีการ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับวิทยากรกระบวนการแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

4) เตรียมประเด็นการพูดคุยในเวที เช่น แนวคิดของแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เนื้อหาของการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เตรียมข้อมูลทั่วไปของชุมชนล่วงหน้า เช่น ข้อมูลสภาพของพื้นที่ของชุมชน อาณาเขตของชุมชน ประชากร และครัวเรือน การประกอบอาชีพ รวมทั้งประเด็นปัญหาที่สำคัญของชุมชนนั้นๆ

5) เตรียมพื้นที่ เช่น เตรียมคน เตรียมสถานที่ที่มีความพร้อมสำหรับการจัดเวที เตรียมอุปกรณ์และสื่อที่ใช้ในการจัดทำเวที

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลเรียนรู้ตนเองและชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้ข้อมูลตนเองเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อหาแนวทางความต้องการพัฒนาหรือการจัดการชุมชน ที่ชุมชนต้องการให้มีความเข้าใจในแนวความคิด กระบวนทัศน์ และกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น บทบาทความรับผิดชอบของฝ่ายต่างๆ ตลอดจนการสร้างความรู้ความผูกพันและการค้นหบุคคลที่อาสาเป็นกลุ่มแกนในการดำเนินงาน ควรดำเนินการดังนี้

1) จัดเวทีชี้แจงให้ประชาชน กลุ่มแกนนำ ชุมชนองค์กรชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความเข้าใจแนวความคิดกระบวนทัศน์ และแนวทางการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น แบบองค์รวมโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่ายและมีการกระทำร่วมกัน

2) ค้นหา กำหนดตัวบุคคล กลุ่มอาสาสมัครที่จะเป็นผู้นำหรือแกนในการผลักดันดำเนินการต่างๆ ตามกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาต่างๆ โดยเน้นความสมัครใจ และให้ชุมชนเป็นผู้เสนอแนะ

3) การจัดเวทีทำได้ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การเปิดเวทีอย่างเป็นทางการการพูดคุยภายหลังการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การพูดคุยในร้านกาแฟ และการพูดคุยในกิจกรรมร่วมต่างๆ ของชุมชน

4) ควรให้เวลากับชุมชนในการทำความเข้าใจดังนั้นการจัดเวทีทำความเข้าใจและกระตุ้นสำนึกของชุมชน จึงมักจะต้องทำหลายครั้งและหลายรูปแบบตามที่มีโอกาส

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูลชุมชน เพื่อเข้าสู่การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล โดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูล เพื่อสะท้อนข้อมูลที่ค้นพบ เช่นรายรับ รายจ่าย หนี้สิน แยกแยะ ทุนทางสังคมและสภาพสาเหตุปัญหา ศักยภาพที่มีอยู่และสภาพปัญหาที่เป็นแนวโน้มกำลังเกิดขึ้นกับชุมชน ซึ่งชุมชนจะได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เป็นจริงที่รวบรวมมาได้อย่างมีระบบโดยชุมชนเอง ควรดำเนินการดังนี้

1) จัดเวทีชี้แจงให้ประชาชนกลุ่มแกนนำชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเข้าใจในการประเมินศักยภาพของชุมชน

2) กำหนดแนวทางและขั้นตอนในการดำเนินงานและทำความเข้าใจร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

3) กำหนดประเด็นของข้อมูลที่จะทำการศึกษามีประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ ประวัติหมู่บ้านหรือชุมชน ทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ที่ดิน ที่ทำกิน ป่าไม้ แม่น้ำ ฯลฯ ทรัพยากรที่คนสร้าง เช่น โรงเรียน โบสถ์ ศาลา หอกระจายข่าว ฯลฯ และทรัพยากรบุคคลเช่น ผู้รู้หรือปราชญ์ ชาวบ้าน ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้เชี่ยวชาญด้านการอาชีพ ผู้นำตามธรรมชาติอื่นๆ ผู้นำทางการรวมถึงกลุ่มองค์กรต่างๆ จารีตประเพณี วัฒนธรรม เศรษฐกิจชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพต่างๆ กองทุนชุมชน รายรับ-รายจ่าย หนี้สิน คนยากจน ผู้ด้อยโอกาส สวัสดิการชุมชน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ สถานการณ์ของชุมชนในปัจจุบัน เช่นภัยคุกคาม จุดแข็ง ข้อจำกัด และปัญหา

4) รวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่กำหนด โดยอาจแบ่งเป็นกลุ่มๆ ทำการเก็บข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เช่น ข้อมูลที่มีอยู่แล้ว บันทึกรายงานของหน่วยงานต่างๆ การสอบถามจากผู้รู้ การประชุมกลุ่มย่อยแล้วจึงนำมารวมกันช่วยกันตรวจสอบปรับปรุงให้สมบูรณ์

5) การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาแยกแยะ และหาความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ และนำไปสู่ข้อสรุปเกี่ยวกับปัญหา จุดอ่อน ข้อจำกัด ความเข้มแข็ง และศักยภาพของชุมชน ซึ่งสามารถบันทึกในรูปของแผนที่การตั้งถิ่นฐานของชุมชน พร้อมแสดงแหล่งทรัพยากรต่างๆแผนผังความสัมพันธ์ขององค์กร สถาบันต่างๆ เป็นต้น ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ จะเป็นพื้นฐานสำคัญในกระบวนการทำงานขั้นตอนต่อไป

6) ข้อมูลในเชิงศักยภาพของการพัฒนาและแนวโน้มของสภาพแวดล้อมต่างๆ ประชาชนกลุ่มแกนนำ องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเข้าใจสภาพที่แท้จริงของชุมชนทั้งในแง่ปัญหา ข้อจำกัด และศักยภาพ

7) ประชาชน องค์กรชุมชนและกลุ่มแกนนำต่าง ๆ เกิดความตระหนักและสำนึกร่วมในการที่จะช่วยแก้ไขปัญหของชุมชน และมีความเชื่อมั่นในศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่

8) เป็นการเริ่มกระตุ้นให้ประชาชน กลุ่มองค์กรชุมชน และที่เกี่ยวข้องต่างๆ ได้คิดถึงชุมชนและเห็นความสัมพันธ์ของตัวเอง ครอบครัว กลุ่ม กับชุมชน ในแง่มุมต่างๆ มากขึ้น มากกว่าที่จะคิดถึงแต่เรื่องราว

ของตนเอง ครอบครัว หรือกลุ่มที่ตัวเองสังกัดเท่านั้น อันจะนำไปสู่การเกิดความตระหนัก และสำนึกร่วมในการพัฒนาของชุมชนต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 การยกร่างแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น กำหนดเป้าหมายและทิศทางการพัฒนา เพื่อให้ชุมชนกำหนดเป้าหมายว่าจะพัฒนาไปเป็นชุมชนแบบไหนในอนาคตพร้อมทั้งกำหนดทิศทางและแนวทางการพัฒนาตามศักยภาพของชุมชน เป็นการปรับฐานคิดการหาทางแก้ปัญหาของชุมชนโดยใช้ทุนทางสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีรายละเอียดชัดเจน นำไปสู่การปฏิบัติได้จริง เช่น จะทำกิจกรรมอะไร ใครเป็นคนทำ ทำที่ไหน ทำอย่างไร ทรัพยากรมาจากไหน ใครประเมินผล ใครรับผิดชอบ โดยการจัดเวทีร่วมกับเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพื่อนำผลการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนและปัญหา ผสมผสานกับความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งกรอบสถานการณ์ภายนอกเพื่อช่วยกันกำหนดเป็น

- 1) วิสัยทัศน์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
- 2) แนวทางในการพัฒนาของแต่ละชุมชน
- 3) จุดมุ่งหมายในการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม
- 4) ชุมชนมีวิสัยทัศน์การพัฒนา โดยมีกรอบแนวทางและจุดมุ่งหมายการพัฒนาที่ชัดเจนของชุมชน ที่ให้ทุกฝ่ายยึดมั่นร่วมกันประชาชน องค์กรชุมชน กลุ่มแกนนำ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน มีจุดมุ่งหมายการพัฒนาของชุมชนร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 6 การกำหนดแผนงานโครงการกิจกรรมพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนมีแนวทางในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น สู่การเป็นชุมชนที่ปรารถนา เป็นการร่วมกันกำหนดแผนงานโครงการกิจกรรมที่เหมาะสม เป็นไปได้และสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและกลยุทธ์ที่วางไว้ เพื่อสานต่อ เสริมสร้าง สิ่งที่ชุมชนทำได้ดียิ่งขึ้น หรือเพื่อบรรเทาข้อจำกัดและแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ ของชุมชน

- 1) ตรวจสอบว่ามีกิจกรรม โครงการอะไรบ้างที่คนชุมชน และองค์กรชุมชนทำอยู่และเป็นประโยชน์ นำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ และเป้าหมายการพัฒนาชุมชนและสอดคล้องกับกลยุทธ์การพัฒนาของชุมชน ก็ให้เลือกไว้

2) พิจารณากิจกรรม โครงการว่ามีเพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือบรรลุวิสัยทัศน์และจุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชนหรือไม่ ยังมีกิจกรรม โครงการใดอีกหรือไม่ที่ควรทำเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยกิจกรรมที่จะทำเพิ่มเติมนั้นควรจะสอดคล้องกับศักยภาพของชุมชน หรือเป็นไปเพื่อมุ่งแก้ไขจุดอ่อน และข้อจำกัดในการพัฒนาชุมชน

3) แยกกิจกรรมออกเป็นสามกลุ่ม คือ

3.1) กิจกรรมที่ ชุมชน กลุ่มองค์กรในชุมชนสามารถดำเนินการได้ ด้วยตนเอง : กำหนดเป็นกิจกรรมที่ชุมชนทำเอง

3.2) กิจกรรมที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้เองแต่สามารถได้รับการสนับสนุนจาก อบต. : กำหนดขอรับการสนับสนุนจาก อบต.

3.3) กิจกรรมที่ชุมชน และ อบต. ไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเองทั้งหมด หรือ บางส่วน : กำหนดเสนอขอรับการสนับสนุนจากอำเภอจังหวัด ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือองค์กรเอกชน

4) พิจารณาจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมให้ชัดเจน

ขั้นตอนที่ 7 การประชาพิจารณ์หรือประชาคมแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้สะท้อนข้อมูลภาพรวมของตำบลและนำเสนอร่างแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้ชาวบ้านรับรู้และเปิดโอกาสให้ร่วมกันพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของแผน เหมาะสม ตรงความต้องการของชุมชนหรือไม่ จัดเรียงลำดับก่อนหลังของการแก้ไขปัญหาถูกต้องหรือไม่ เพื่อให้ประชาชนทั้งชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐ ได้มาร่วมกันพิจารณาความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของการนำไปสู่การปฏิบัติ รวมทั้งให้ความเห็นชอบและร่วมมือกันส่งเสริมสนับสนุนแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมในแผนชุมชน โดยการเปิดเวทีเพื่อให้ชุมชนและหน่วยงานสนับสนุนที่ไม่ได้มาร่วมเวทีจัดทำแผน พัฒนา ชุมชนท้องถิ่น ตั้งแต่ต้นได้มาร่วมในการแสดงความเห็น ให้ข้อเสนอแนะหรือเพิ่มเติมข้อมูลต่างๆเพื่อให้แผนพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นที่ได้จัดทำ ขึ้นเป็นแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่สมบูรณ์และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

ขั้นตอนที่ 8 การปฏิบัติตามแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการร่วมมือกันของชุมชนที่จะปฏิบัติตามแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ที่ได้ผ่านกระบวนการคิดร่วมกันและประชาพิจารณ์มาแล้วว่าเหมาะสมกับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

ขั้นตอนที่ 9 การติดตามประเมินผลแบบเสริมพลังและสรุปบทเรียน เป็นการประเมินว่านำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นไปสู่การปฏิบัติได้จริงหรือไม่ มีปัญหาอุปสรรค หรือต้องการความช่วยเหลือเรื่องอะไร และเมื่อดำเนินกิจกรรมระยะหนึ่ง จะต้องสรุปบทเรียนหรือถอดประสบการณ์เพื่อค้นหาข้อบกพร่อง ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นและพร้อมจะขยายผลให้ชุมชน หรือตำบลอื่นได้เรียนรู้ต่อไป

สรุปได้ว่า การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น 9 ขั้นตอน ดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวทางที่สนับสนุนสภาองค์กรชุมชนได้ศึกษาค้นคว้าจากกรณีศึกษาแผนพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จอาจปรับให้เข้ากับบริบทหรือภูมิสังคมแต่ละพื้นที่ได้ตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับจากการดำเนินงานนั้นๆ สรุปสั้นๆ ได้ว่า 1) ปัจจุบัน เราอยู่จุดไหน โดยการวิเคราะห์ SWOT 2) เราต้องการไปสู่จุดไหน โดยการกำหนดวิสัยทัศน์ ตำแหน่ง ทิศทาง 3) เราจะไปสู่จุดนั้นได้อย่างไร โดยการสร้างแนวทางแก้ไข แผนยุทธศาสตร์ 4) เราจะต้องทำอะไรเพื่อไปถึงจุดนั้น โดยการแปลงแผนยุทธศาสตร์สู่กิจกรรมแผนงานและโครงการ และ5) ลงมือทำ ยื่นขอรับการสนับสนุนต่อหน่วยงานและติดตามประเมินผลแบบเสริมพลัง

สรุป

การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจะเดินหน้าหรือก้าวไปในทิศทางใดจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ ด้วยแนวคิดพื้นฐานการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น หลักการพัฒนา กระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนา โดยมีกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม และรวมทั้งภาวการณ์เปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดการพลวัตตลอดเวลาเป็นตัวแปร การพัฒนาชุมชนตามแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจึงมีส่วนสำคัญทำให้ประชาชนรับรู้รับทราบดังนี้ 1) เกิดการรู้ตัวเอง แทนที่ชาวบ้านจะทำตามหน่วยงานอย่างเดียว แต่กลับตั้งสติ ได้เริ่มคิดเริ่มจัดการข้อมูลและดูปัญหา ดูแนวทางการพัฒนา นำมาสู่การเริ่มจัดการทุกอย่างด้วยตนเอง 2) มีข้อมูล รับรู้ข้อมูล รู้ว่าทำเรื่องนี้ไปทำไม นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอะไร มีการเชื่อมโยงรวมตัวเป็นการทำงานเป็นเครือข่ายร่วมกัน หรือเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างขบวนที่ทำงานต่างกัน และ 3) กระบวนการทำแผน เป็นการเปลี่ยนความสัมพันธ์ให้ชาวบ้านด้วยกันเองและระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงาน ซึ่งตรงนี้ถือเป็นสาระสำคัญมาก

เอกสารอ้างอิง

- กัลยารัตน์ ธีระชนชัยกุล. (2562). *การจัดการการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- โกวิท พวงงาม. (2562). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: ธรรมสาร.
- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2552). *คู่มือการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาและส่งเสริมการบริหารงานท้องถิ่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.
- โกวิท พวงงาม. (2550). *การปกครองท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เอ็กสเปอร์เน็ท.
- สำนักสนับสนุนสภาพองค์กรชุมชน. (2559). *คู่มือการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน).